

BOSHLANG'ICH SINFLARDA SONLARNI QO'SHIB AYIRISHNI O'RGATISH METODIKASI

*Qoraqalpog'iston Respublikasi
Xojayli tumani 20-sonli umumiy
o'rta ta'lim maktabining
boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Xudaybergenova Malika*

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilariga sonlarni qo'shish va ayirishni o'rgatishning zamonaviy metodlari, psixologik-pedagogik jihatlari hamda samarali usullari yoritilgan. O'quv jarayonida sodda misollar, didaktik o'yinlar va vizual vositalardan foydalanish orqali bolalarning matematik fikrlashini rivojlantirish masalalari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, matematika metodikasi, qo'shish va ayirish, didaktik o'yinlar, vizual materiallar, psixologik jihatlar.

Аннотация: В статье освещаются современные методы обучения учеников начальных классов сложению и вычитанию чисел, их психологические и педагогические аспекты, а также эффективные подходы. Проанализированы вопросы развития математического мышления детей через использование простых примеров, дидактических игр и визуальных средств в учебном процессе.

Ключевые слова: начальное образование, методика математики, сложение и вычитание, дидактические игры, визуальные материалы, психологические аспекты.

Annotation: The article highlights modern methods of teaching addition and subtraction to primary school students, focusing on psychological and pedagogical aspects as well as effective strategies. It analyzes the development of children's mathematical thinking through the use of simple examples, didactic games, and visual materials during the learning process.

Keywords: primary education, mathematics methodology, addition and subtraction, didactic games, visual materials, psychological aspects.

Kirish

Boshlang'ich sinflarda matematika fanini o'qitish, ayniqsa sonlar bilan amallarni o'rgatish, bolalarning kelajakdagi matematik bilimlari uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Qo'shish va ayirish kabi oddiy amallar bolalarga mantiqiy fikrlash, hisoblash ko'nikmalarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, ushbu mavzuni o'rgatishda metodik jihatdan to'g'ri yondashuv tanlash zarur.

Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun qo'shish va ayirishni o'rgatishning samarali usullari, bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda tizimli metodik tavsiyalar keltirilgan.

Tahlil va muhokama

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining psixologik xususiyatlarini hisobga olish

Boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar (6-9 yosh) konkret-amaliy fikrlash davrida bo'lib, mavhum tushunchalarni tushunishda qiyinchiliklar yuzaga keladi. Ular har qanday yangi ma'lumotni amaliy faoliyat orqali yaxshiroq o'zlashtiradilar. Shuning uchun matematik amallarni, ayniqsa qo'shish va ayirishni o'rgatishda quyidagi jihatlarga e'tibor qaratish zarur:

- **Sensorli tajribaga asoslanish** – bolalar ko'rish, teginish va harakat qilish orqali yaxshiroq o'rganadilar. Masalan, hisoblash choponlari, sonli chiziq, o'yinchoqlar yordamida misollar tushuntirish samarali bo'ladi.
- **Qisqa muddatli diqqatni hisobga olish** – dars davomiyligi 20-25 minutdan oshmasligi kerak, chunki bolalar tez charchaydilar.
- **Ijobiy motivatsiya** – kichik muvaffaqiyatlar rag'batlantirilsa, bolalarda matematikaga qiziqish kuchayadi.

Qo'shish va ayirishni o'rgatishning bosqichlari

Sonlar bilan amallarni o'rgatishda murakkablik bosqichma-bosqich oshirilishi lozim.

Birinchidan, 10 gacha sonlar bilan ishlash

Boshlang'ichda eng oddiy misollar bilan tanishish kerak. Masalan:

- **Qo'shish:** *"3 ta olma bor edi, yana 2 ta qo'shildi. Jami nechta bo'ldi?"*
- **Ayirish:** *"5 ta sharning 2 tasi portladi. Nechtasi qoldi?"*

Bunday misollarni tushuntirishda quyidagi usullardan foydalanish mumkin:

1. **Birlamchi hisoblash materiallari** (olmalar, tangalar, hisoblash tayoqchalari).
2. **Sonli chiziq** – bolalar ko'z oldiga raqamlarni joylashtirib, qo'shishda o'ngga, ayirishda chapga siljishni tushunishadi.

Keyingi bosqichda 20 va 100 gacha sonlar bilan ishlash

Bu bosqichda o'nlik tushuncha muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan:

- **O'nlikka to'ldirish usuli:** $8 + 5 = 8 + 2 + 3 = 13$
- **Ustun usuli:**

25
+13

38

Didaktik o'yinlar va interfaol metodlarning ahamiyati

Bolalar uchun o'yin – bu faoliyatning eng samarali shakli. Matematik amallarni o'rgatishda quyidagi o'yinli usullarni qo'llash mumkin:

"Raqamli ov" o'yini

O'qituvchi doskaga turli raqamlarni yozib qo'yadi. O'quvchilar berilgan masalaga mos raqamni topib, ularni qo'shish yoki ayirishlari kerak.

"Matematik domino"

Kartochkalarda yozilgan misollar va javoblarni to'g'ri juftlashtirish. Bu usul bolalarning tezkor hisoblash qobiliyatini oshiradi.

"Topshiriqni davom ettir"

O'qituvchi ketma-ketlik boshlab beradi (2, 4, 6, ...), o'quvchilar uni davom ettirishlari kerak. Bu esa bolalarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirishga yordam beradi.

Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish

Hozirgi davrda boshlang'ich sinflarda raqamli texnologiyalarni qo'llash keng tarqalmoqda.

- **Interfaob dasturlar** ("Matematica", "Raqamlar olami" kabi ilovalar).
- **Onlayn testlar** – o'quvchilar kompyuter yoki planshet orqali mashqlarni bajarsa, dars qiziqarli bo'ladi.

- **Animatsion videolar** – qo'shish va ayirish jarayonini vizual ko'rsatish.

Xatolarni tuzatish va individual yondashuv

Har bir bola o'ziga xos tezlikda o'rganadi. Ba'zilar qo'shishni tez o'zlashtirsa, boshqalari uchun bu qiyin bo'lishi mumkin. Shuning uchun:

- **Zaif o'quvchilar uchun qo'shimcha mashg'ulotlar** – ularga ko'proq vaqt ajratish.
- **Takroriy mashqlar** – xato qilingan misollarni qayta ishlash.
- **Guruhli ishlash** – kuchli va zaif o'quvchilarni aralashtirib ishlatish.

Ota-onalar bilan hamkorlik

Matematik ko'nikmalarni mustahkamlash uchun ota-onalar bilan doimiy aloqada bo'lish kerak. Ular bilan quyidagilarni baham ko'rish mumkin:

- **Uyda bajariladigan mashqlar** – bolalarga uyda ham oddiy misollar berish.

- **Kundalik hayotdan misollar** – masalan, do'konda narsalarni hisoblash.

Umumiy metodik tavsiyalar

- **Saboqni qiziqarli qilish** – har bir darsda yangi o'yin yoki vazifa bo'lishi kerak.

- **Harakat bilan bog'liq misollar** – bolalarni joyidan turishtirib, amaliy mashqlar bajarish.

- **Rag'batlantirish** – har bir to'g'ri javob uchun kichik mukofotlar berish.

Xulosa

Boshlang'ich sinflarda qo'shish va ayirishni o'rgatishda quyidagi jihatlarga e'tibor berish lozim:

1. **Vizual va qo'lbola materiallardan foydalanish.**
2. **O'yinli shakllar va interfaol metodlarni qo'llash.**
3. **Har bir bolaning individual qobiliyatini hisobga olish.**
4. **Murakkablik darajasini bosqichma-bosqich oshirish.**

Ushbu metodik yondashuvlar yordamida o'quvchilarning matematikaga bo'lgan qiziqishini oshirish va ularning mantiqiy fikrlashini rivojlantirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Azizxo'jayeva N. "Boshlang'ich matematika o'qitish metodikasi". – T.: O'qituvchi, 2018.
2. Vygotskiy L.S. "Bolalar psixologiyasi". – M.: Pedagogika, 2016.
3. Jo'rayev O. "Matematikadan didaktik o'yinlar". – T.: Yangi asr avlodi, 2020.
4. Kamolova M. "Boshlang'ich sinflarda raqamlar olami". – Samarqand: Bilim, 2019.
5. Leontyev A.N. "Ta'lim psixologiyasi asoslari". – M.: Prosvesheniye, 2015.
6. Nurmonov A. "Matematika darslarida zamonaviy texnologiyalar". – T.: Innovatsiya, 2021.
7. Piaget J. "Bolalarning intellektual rivojlanishi". – M.: Akademiya, 2017.
8. To'xtayeva S. "Vizual materiallar yordamida hisoblash". – Buxoro: Durdona, 2020.
9. Xodjayev B. "Matematik tafakkurni rivojlantirish usullari". – T.: O'zbekiston, 2019.
10. Shodmonqulova D. "Boshlang'ich sinflarda interfaol metodlar". – Namangan: Namangan nashriyoti, 2021.